

Ὁ Μυστικός Δεῖπνος*

Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου

Σεβασμιώτατοι,

Ἐλλογιμώτατοι κ. Καθηγητές,

Ἀγαπητοὶ Πατέρες καὶ ἀδελφοί,

Ὁ Μυστικός Δεῖπνος πού τελέστηκε ἀπό τόν Χριστό στό ἀνώγαιο τήν Μεγάλη Πέμπτη τό βράδυ καί πρὶν τήν σύλληψή Του, κατὰ τήν ὁποία ἀκολούθησαν τά Πάθη, ὁ Σταυρός, ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος καί ἡ Ἀνάστασή Του, εἶναι κομβικῆς σημασίας γεγονός, γιατί εἶναι «ἡ καθ' ἡμᾶς παράδοσις τῶν φρικτῶν μυστηρίων», δηλαδή ἡ παράδοση τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Μελετώντας τά ἱερά Εὐαγγέλια βλέπουμε ὅτι ὁ Μυστικός Δεῖπνος ἔγινε τήν προηγουμένη ἡμέρα τῆς Σταυρώσεως καί τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, καί ἔτσι δέν συνέπεσε μέ τό Ἑβραϊκό Πάσχα, πού ἐορταζόταν τήν 14^η τοῦ μηνός Νισάν, καί ἐκεῖνο τό ἔτος συνέπιπτε τό Σάββατο. Αὐτό φαίνεται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τήν Παρασκευή, ἀπό τήν ὁποία ἄρχιζε ὁ ἐορτασμός τοῦ Πάσχα, δέν εἰσῆλθαν στό Πραιτώριο «ἵνα μή μianθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τό πάσχα»¹.

Ἔτσι, στήν εἰσήγησή μου αὐτήν θά κάνω λόγο γιά τό Ἑβραϊκό Πάσχα, τόν Μυστικό Δεῖπνο κατὰ τούς τέσσερις Εὐαγγελιστές, καί τούς ἰδρυτικούς λόγους τοῦ Χριστοῦ γιά τό Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

1. Τό ἑβραϊκό Πάσχα

Τό ἑβραϊκό Πάσχα στήν ἀρχή φαίνεται νά ἦταν μιά ἐαρινή νομαδική καί οἰκογενειακή συνήθεια, πολύ παλαιότερη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μωϋσῆ καί τήν ἔξοδο ἀπό τήν Αἴγυπτο, ὅμως ἡ ἔξοδος τοῦ ἔδωσε τήν ὀριστική σημασία². Ἔτσι, ὑπενθυμίζει τήν ἡμέρα τῆς ἐξόδου τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπό τήν Αἴγυπτο.

Γενικά, παρατηρεῖται μιά ἐξέλιξη τοῦ ἑβραϊκοῦ Πάσχα. Τό Πάσχα στήν ἀρχαία ἐποχή ἦταν μιά ἐορτή ἀνοιξέως μέ θυσία γιά τήν ἐπιτυχία καί τήν εὐφορία τῶν ποιμένων καί τῶν ζώων, ἦταν μιά τελετή γιά τήν ὁποία δέν χρειαζόταν βωμός καί ναός. Ἐπειτα ἦταν τό ἑβραϊκό Πάσχα στήν Αἴγυπτο, πού εἶχε χαρακτήρα ποιμενικῆς ἐορτῆς· τό Πάσχα στήν ἔρημο μέ ἐντολή πού δόθηκε ἀπό τόν Θεό στόν Μωϋσῆ· τό Πάσχα μετά τήν εἴσοδο στήν Χαναάν πού εἶχε νέο στοιχεῖο ὅτι γίνεται σέ κατοικημένη χώρα καί ὄχι στήν ἔρημο·

* Εἰσήγησις στό ἹΗ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στό Περιστέρι, 7-6-2023

¹ Ἰω. ιη΄, 28

² Ἐξ. ιβ΄, 3-6

τό Πάσχα μέχρι τήν μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία πού ἐόρταζαν πιθανόν οικογενειακά στους οἴκους τῶν ιδιοκτητῶν στό Βασίλειο τοῦ Ἰουδα καί στά τοπικά ιερά στό Βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ· τό Πάσχα μετά τήν μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία (640-609 π.Χ.) πού ἦταν θυσία, ἐτελεῖτο στόν ναό καί χρειαζόταν ιερέας γιά τήν τελετή τῆς θυσίας³. τό μεταιχμαλωσιακό ἐβραϊκό Πάσχα, πού ἐορταζόταν στόν κεντρικό ναό, δηλαδή στήν Πρωτεύουσα τῆς Χώρας, τά Ἱεροσόλυμα· καί τό τελευταῖο Πάσχα, ὅπως φαίνεται στά ιερά Εὐαγγέλια. Ὁ Χριστός, κατά τήν διήγηση τῶν Εὐαγγελιστῶν, στόν Μυστικό Δεῖπνο, δέν ἔφαγε τό Πάσχα στήν σωστή ἡμέρα, οὔτε ἔσφαξαν πασχαλινό ἀμνό, ἐν τούτοις ἔχει χαρακτηῖρα λειτουργικό.

Ὁ ὄρος Πάσχα προέρχεται ἀπό τήν ἀραμαϊκή *rashã* καί τήν ἐβραϊκή γλώσσα *résah* πού σημαίνει ἀνάμνηση, πέρασμα, ἀπαλλαγῆ. Συνδέθηκε μέ τήν ἐορτή τῶν Ἀζύμων πού ὑπενθυμίζει τήν βιαστική ἀναχώρηση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν Αἴγυπτο, πού πῆραν μαζί τους τό ζυμάρι πρὶν ἀνεβῆ καί γίνῃ ψωμί.

Τό Ἰσραηλιτικό Πάσχα ὡς ἀπελευθέρωση ἀπό τόν αἰγυπτιακό ζυγό συνδέεται καί μέ ἄλλες μεταγενέστερες ὑποδουλώσεις, ὅπως τόν ἀσσυριακό ζυγό καί τόν βαβυλωνιακό ζυγό. Οἱ Ἰσραηλιῖτες ὅταν θά ἐόρταζαν τό Πάσχα θά ἐνθυμοῦνταν καί αὐτές τίς ἀπελευθερώσεις.

Πάντως, μετά τήν ἐξορία τῶν Ἰσραηλιτῶν τό Πάσχα εἶναι ἢ κατ' ἐξοχήν ἐορτή καί ἢ παράλειψή του εἶχε συνέπεια τόν ἀφορισμό⁴. Φυσικά, συμμετεῖχαν ὅσοι εἶχαν περιτιμηθῆ⁵. Οἱ Ἰσραηλιῖτες πού ἦταν ἔξω ἀπό τά Ἱεροσόλυμα ἐόρταζαν τό Πάσχα σέ ἕνα οικογενειακό πλαίσιο.

Ἔτσι αὐτά σημαίνουν ὅτι μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ Ἰσραηλιτική ἐορτή τοῦ Πάσχα μετατράπηκε ἀπό οικογενειακή ἐορτή σέ ἐορτή τοῦ Ναοῦ⁶, χυνόταν τό αἷμα στόν βωμό καί βασικοί ἐκτελεστές τοῦ τελετουργικοῦ ἦταν οἱ ιερεῖς καί οἱ λευίτες⁷.

Τό Ἰσραηλιτικό Πάσχα εἶχε καί ἕναν ἐσχατολογικό χαρακτήρα, γιατί πρόσφεραν τήν ἐλπίδα ἐπεμβάσεως τοῦ Γιαχβέ στό μέλλον, ὡς μιά ἀμετάκλητη ἐξοδος καί ὀλοκληρωτική νίκη πάνω στό κακό. Ἐπειδή ἀνέμεναν τόν Μεσσία καί ὡς Βασιλέα πολεμιστή, γι' αὐτό καί κάθε ἐορτή τοῦ Πάσχα σημαίνει καί τόν ἐρχομό του καί ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τοῦ ἐθνικισμοῦ, γι' αὐτό κατά τήν ρωμαϊκή περίοδο, λόγω τῶν πολιτικῶν κινήσεων, ὁ ρωμαϊκός ἐπίτροπος ἀνέβαινε στά Ἱεροσόλυμα γιά νά φροντίσῃ τήν διατήρηση τῆς τάξεως κατά τήν διάρκεια τῆς ἐορτῆς.

Ὁ Χριστός τήρησε τό Ἰουδαϊκό Πάσχα, ἀλλά ὑπενθύμιζε μέ τήν διδασκαλία Του καί τά θαύματά Του, ὅπως καί τόν πολλαπλασιασμό τῶν πέντε ἄρτων καί τῶν δύο ἰχθύων, τό

³ Δ' Βασ. 23, 21-23

⁴ Ἀρ. θ', 13

⁵ Ἐξ. ιβ', 43-49

⁶ Δευτερ. ιστ', 5-7

⁷ Δ' Βασ. κγ', 21-23

νέο Πάσχα πού συνδέεται μέ τήν θεία Λειτουργία. Ὁ Χριστός μετεῖχε τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα, ἀλλά τό μεταμόρφωσε, ὅταν τήν παραμονή τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα τέλεσε τόν Μυστικό Δεῖπνο, πού εἶναι τό νέο Πάσχα. Αὐτός εἶναι ὁ νέος ζωντανός Ἄμνός τοῦ Θεοῦ.

Τό Χριστιανικό Πάσχα, πού εἶναι τό Πάσχα τῆς Κυριακῆς πού θά ὀνομασθῆ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, κατά τό ὁποῖο θά ἀναστηθῆ ὁ Χριστός καί θά ἐμφανισθῆ στους Μαθητές Του, εἶναι βίωση καί τοῦ ἐσχατολογικοῦ Πάσχα πού εἶναι ἡ διάβαση ἀπό τόν αἰσθητό κόσμο στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅπως τό περιγράφει τό βιβλίο τῆς Ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως⁸.

Ἔτσι, ἡ ἑορτή τοῦ Πάσχα περνᾷ ἀπό τά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στά ἱερά Εὐαγγέλια τῆς Καινῆς Διαθήκης καί καταλήγει στό βιβλίο τῆς Ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, καί ὑπάρχει μιά ἐνότητα μεταξύ τῶν τριῶν αὐτῶν, δηλαδή ἀπό τόν τύπο, στήν σκιά καί τήν εἰκόνα τῶν ἐπουρανίων, ἀπό τό Ἰουδαϊκό Πάσχα στό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, καί στόν Γάμο τοῦ Ἀρνίου, τῆς Ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως.

2. Ὁ Μυστικός Δεῖπνος κατά τούς τέσσερις Εὐαγγελιστές

Σέ κείμενό μου μέ τίτλο «Τό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας στους Ἀποστολικούς χρόνους»⁹ παρουσίασα ὅτι τό γεγονός τῆς παραδόσεως τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐκτίθεται ἀπό τούς τρεῖς πρώτους Εὐαγγελιστές, τούς λεγομένους συνοπτικούς, τό δέ θεολογικό βάθος τοῦ Μυστηρίου ἐκτίθεται ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη.

Κατ' ἀρχάς, οἱ τρεῖς πρώτοι συνοπτικοί Εὐαγγελιστές μᾶς περιγράφουν τά γεγονότα πού προηγήθηκαν μέ τήν ἐτοιμασία τοῦ ἀνώγειο τοῦ ἐστρωμένου, ὅπου θά γινόταν ὁ Μυστικός Δεῖπνος, τά ὅσα ἔγιναν κατά τήν διάρκειά του, ἀλλά καί ὅσα ἐπηκολούθησαν¹⁰.

Διαβάζοντας τούς συνοπτικούς Εὐαγγελιστές βλέπουμε ὅτι γίνεται συνομιλία τοῦ Χριστοῦ μέ τούς Μαθητές Του καί μέ τόν Ἰούδα, ὁ ὁποῖος σέ κάποια στιγμή ἀποχώρησε γιά νά τόν προδώσῃ· τούς παραδίδει τό Μυστήριο καί κοινωνοῦν οἱ Μαθητές· στήν συνέχεια τούς ἔδειξε τήν ἐσχατολογική διάσταση καί προοπτική τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας· τούς ἔδωσε ἐντολή νά τελοῦν τό Μυστήριο γιά τήν ἀνάμνησή Του, πού εἶναι κοινωνία τοῦ Σώματος καί Αἵματός Του· ὑμνησαν, προφανῶς ἔψαλαν ψαλμούς τοῦ Δαυίδ· καί ἐξῆλθαν στό ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ὅπου προσευχήθηκε στόν Πατέρα Του γιά τό ποτήριο τό ὁποῖο θά ἔπινε, γιά τό μαρτύριο καί τόν Σταυρό ὑπέρ

⁸ Λεξικό Βιβλικῆς Θεολογίας, ἔκδοση «Βιβλικό Κέντρο "Ἄρτος ζωῆς", Ἀθήνα 1980, σελ. 779-784. Simo Hoanisto, Τό Βιβλικό Ἑβραϊκό Πάσχα καί ἡ σχέση του μέ τό χωρίο "Ἐξοδος 15: 1-21», Ἑλσίνκι Φιλανδία, 2010

⁹ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου, Δῶρον καί Ἀντίδωρον, ἔκδ. Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 2023, σελ. 64-88

¹⁰ Ματθ. κς', 17-35. Μαρκ. ιδ', 12-31. Λουκ. κ', 7-38

όλου του ανθρώπινου γένους. Σέ αυτήν τήν υπερφυή προσευχή οί τρεῖς Μαθητές πού ἦταν μαζί Του δέν μπόρεσαν νά ἀντέξουν, γιατί δέν εἶχαν ἀκόμη φθάσει σέ πνευματική θεωρία, σέ μιά προσευχή γιά ὅλο τόν κόσμο, πράγμα πού ἔγινε μετά τήν Πεντηκοστή.

Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης στό Εὐαγγέλιό Του μᾶς δίνει ἐπί πλέον πληροφορίες γιά τήν πλύση τῶν ποδῶν τῶν Μαθητῶν ἀπό τόν Χριστό, πού δείχνει τό ἱερό Βάπτισμα, κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, τό ὁποῖο προηγεῖται τῆς θείας Εὐχαριστίας· τήν ὑπέροχη διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ στους Μαθητές, ἡ ὁποία δείχνει τό περιεχόμενο τῆς θείας Λειτουργίας καί τόν τρόπο πού πρέπει νά διαπνέη τόν Χριστιανό πού συμμετέχει σέ αὐτήν· ἀλλά παρουσιάζει καί τό ὕψος τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅπου γίνεται λόγος γιά τόν δοξασμό καί τήν αἰώνια ζωή· τήν διαφύλαξη τῶν Μαθητῶν καί ὅσων πιστεύουν σέ Αὐτόν ἀπό τόν πονηρό· τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν μεταξύ τους καί μέ τόν Θεό, μέσα στό Φῶς¹¹.

Ὅλο αὐτό τό κείμενο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἀποτελεῖ μιά θαυμαστή ἐνότητα λειτουργικῆς ζωῆς καί δείχνει τό βαθύτερο νόημα τῆς θείας Λειτουργίας. Ἐπίσης, ἡ προσευχή αὐτή τοῦ Χριστοῦ στόν Πατέρα Του εἶναι μιά λειτουργική προσευχή, πρότυπο τῆς εὐχῆς τῆς Ἀναφορᾶς πού γίνεται σέ κάθε θεία Λειτουργία, ἀλλά εἶναι καί ὁδός πού δείχνει τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τήν μέθεξη τῆς δόξης τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ στήν θεία Λειτουργία, καί τήν κοινωνία τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ὅποιος ἀποξενώνει τήν θεία Λειτουργία ἀπό αὐτό τό θεολογικό βάθος, ὅπως καταγράφεται ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη, τήν ὑποτιμᾷ καί τήν ἐκκοσμικεῖ.

Βεβαίως, αὐτό τό θεολογικό βάθος τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καί τῆς θείας Εὐχαριστίας τό βλέπουμε ἔντονα τόσο στίς Καθολικές Ἐπιστολές τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ὅσο καί στήν Ἱερά Ἀποκάλυψή του, στήν ὁποία παρουσιάζει τήν οὐράνια θεία Λειτουργία καί τήν συμμετοχή σέ αὐτήν τῶν ἀγγέλων καί τῶν ἀνθρώπων, τῶν κεκοιμημένων καί τῶν ζώντων κατά Χριστόν.

Ὅλο αὐτό τό περιεχόμενο τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, κατά τούς συνοπτικούς Εὐαγγελιστές, τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη στό Εὐαγγέλιό του, στίς Ἐπιστολές του καί στήν Ἱερά Ἀποκάλυψη, εἶναι τό θεολογικό περιεχόμενο τῆς θείας Λειτουργίας.

Οἱ τρεῖς συνοπτικοί Εὐαγγελιστές πού μᾶς παρουσιάζουν τόν Μυστικό Δείπνο ὁμιλοῦν γιά κλάση τοῦ Ἄρτου. Ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος γράφει: «Ἐσθιόντων δέ αὐτῶν λαβών ὁ Ἰησοῦς τόν ἄρτον καί εὐχαριστήσας ἔκλασε καί ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς καί εἶπε· λάβετε φάγετε τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου»¹². Ὁ Εὐαγγελιστής Μάρκος γράφει: «Λαβών ὁ Ἰησοῦς ἄρτον εὐλόγησας ἔκλασε καί ἔδωκεν αὐτοῖς καί εἶπε· λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου»¹³. Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς γράφει: «Καί λαβών ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασε

¹¹ Ἰω. ιγ', 1 - 1ζ', 26

¹² Ματθ. κστ', 26

¹³ Μάρκ. ιδ', 22

καί ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστι τό σῶμά μου τό ὑπέρ ὑμῶν διδόμενον»¹⁴. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Α΄ πρός Κορινθίους Ἐπιστολή μᾶς παραδίδει τήν φράση αὐτήν: «Ἔλαβεν ἄρτον καί εὐχαριστήσας ἔκλασε καί εἶπε· λάβετε φάγετε· τοῦτό μου ἐστι τό σῶμα τό ὑπέρ ὑμῶν κλύμενον»¹⁵.

Καί στά τέσσερα αὐτά χωρία ὑπάρχουν τά ρήματα «εὐχαριστήσας»- «εὐλόγησας», «ἔκλασε» καί «ἔδωκε» στους Μαθητές. Στήν θεία Λειτουργία πού τελοῦμε ἡ φράση εἶναι: «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστι τό σῶμα, τό ὑπέρ ὑμῶν κλύμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Εἶναι κατ' ἐξοχήν λειτουργικές φράσεις.

Μεγάλη συζήτηση ἔγινε μεταξύ τῶν ἐρμηνευτῶν γιά τήν διήγηση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, κατά τήν ὁποία στόν Μυστικό Δεῖπνο, ἐκτός τοῦ ἄρτου παρατίθενται δύο ποτήρια. Στήν ἀρχή τοῦ Δείπνου προηγεῖται τό «ποτήριο εὐχαριστίας», ὅπως γράφεται: «Καί δεξιόμενος τό ποτήριο εὐχαριστήσας εἶπε· λάβετε τοῦτο καί διαμερίσατε ἑαυτοῖς»¹⁶. Στήν συνέχεια ὁ Χριστός εὐλόγησε τόν ἄρτον πού ἦταν τό Σῶμα Του, καί ἔπειτα ἔλαβε τό «ποτήριο μετά τό δευτερευόμενον λέγων· τοῦτο τό ποτήριο ἡ καινή διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον»¹⁷.

Ἐπομένως, γίνεται λόγος γιά δύο ποτήρια, τό ἕνα ποτήριο προηγεῖται τοῦ ἄρτου καί εἶναι τό «ποτήριο τῆς εὐχαριστίας», καί τό ἄλλο ποτήριο ἀκολουθεῖ τοῦ ἄρτου καί εἶναι «τό ποτήριο τῆς Καινῆς Διαθήκης», πού εἶναι τό Αἷμα Του πού χύνεται γιά τούς Μαθητές Του. Διατυπώθηκαν πολλές ἀπόψεις γιά τά δύο αὐτά ποτήρια, κατά τήν διήγηση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

Ἡ ἐπικρατέστερη ἐρμηνεία εἶναι ὅτι τό Πάσχα πού ἔκανε ὁ Χριστός μέ τούς μαθητές Του δέν ἦταν τό Ἑβραϊκό Πάσχα, τό ὁποῖο γινόταν τήν 14ῃ τοῦ μηνός Νισάν, πού ἐκείνη τήν χρονιά συνέπιπτε μέ τό Μέγα Σάββατο, καί ἄρχιζαν τήν ἑορτή ἀπό τήν Παρασκευή τό βράδυ. Ὁ Χριστός ἐτέλεσε τόν Μυστικό Δεῖπνο τήν Μεγάλη Πέμπτη βράδυ, καί δέν ἦταν τό ἰουδαϊκό πασχάλιο δεῖπνο, γι' αὐτό δέν παρετέθη οὔτε ἄμνος, οὔτε ἄζυμα.

Τό τυπικό τοῦ συγκεκριμένου Δείπνου προερχόταν ἀπό ἄλλα δεῖπνα πού ἔκαναν οἱ Ἑβραῖοι, κατά τήν διάρκεια τοῦ ἔτους, τά λεγόμενα ἱερά δεῖπνα. Στά δεῖπνα αὐτά προσφέρονταν οἶνος πού εὐλογοῦνταν, μέ τά ὀρεκτικά πρὶν τό κύριο δεῖπνο.

Ἔτσι, τό πρῶτο ποτήριο, κατά τήν διήγηση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἀναφέρεται στό «ποτήριο τῆς εὐχαριστίας» τῶν ἱερῶν αὐτῶν δεῖπνων, τό δέ δεύτερο ποτήριο πού ἀκολουθεῖ τόν ἄρτον εἶναι τό ποτήριο τῆς Καινῆς Διαθήκης, «ἐν τῷ αἵματι» τοῦ Χριστοῦ «τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον»¹⁸.

¹⁴ Λουκ. κβ', 19

¹⁵ Α΄ Κορ. ια', 23-24

¹⁶ Λουκ. κβ', 17

¹⁷ Λουκ. κβ', 19-20

¹⁸ βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ἐκδ. Ἀδελφότητος Θεο-λόγων ἡ «Ζωή», Ἀθήναι 1952, σελ. 595-597

Αυτό τό δεύτερο ποτήριον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τό χαρακτηρίζει «ποτήριον εὐλογίας», γράφοντας: «Τό ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχί κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἔστι; τόν ἄρτον ὄν κλῶμεν, οὐχί κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἔστιν;»¹⁹. Στήν περίπτωση αὐτήν προηγεῖται «τό ποτήριον τῆς εὐλογίας», ἀπό τήν «κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ», διότι, κατά τόν Ζιγαβηνό «τό ποτήριον δέ προέταξεν, ὅτι καί ἐν τοῖς εἰδωλείοις τό αἶμα πρῶτον ἐχεῖτο»²⁰. Ἄλλωστε στό κεφάλαιο αὐτό γίνεται λόγος γιά θυσίες, γιά τήν διαφορά μεταξύ «ποτηρίου Κυρίου» καί «ποτηρίου δαιμονίων»²¹, γι' αὐτό προτάσσεται τό «ποτήριον τῆς εὐλογίας». Ὅμως, στήν συνέχεια πού ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κάνει λόγο γιά τό μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, τό ποτήριον θέτει στήν κανονική σειρά, δηλαδή ἀναφέρει πρῶτα τόν ἄρτον καί μετά τό ποτήριον²².

3. «Μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς»

Θά παραμείνω στό ρῆμα «κλάσας» καί θά τονίσω ὅτι αὐτή ἡ κλάση τοῦ ἄρτου, δηλαδή τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νά συνεξετασθῇ μέ τήν λειτουργική φράση καί πράξη πού γίνεται ἀμέσως μετά τήν προτροπή τοῦ λειτουργοῦ «τά ἅγια τοῖς ἁγίοις» καί τόν μελισμό ἄρτου λέγοντας: «Μελίζεται καί διαμερίζεται ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ μελιζόμενος καί μή διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καί μηδέποτε δαπανώμενος, ἀλλά τούς μετέχοντας ἀγιάζων».

Αὐτό δείχνει τήν ἐνότητα, ἀλλά καί τήν διαφορά μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τόσο στήν Παλαιά Διαθήκη μέ τόν Ἄσαρκο Λόγο, τόν Κύριο τῆς δόξης, ὅσο καί στήν Καινή Διαθήκη μέ τόν Σεσαρκωμένο Λόγο, οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ μετέχουν τῆς ἰδίας Χάριτος ἀμεθέκτως ὡς πρός τήν οὐσία, καί ἡ ἴδια θεία Χάρη «μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς» καί «πολλαπλασιάζεται ἀπολλαπλασιάστως ἐν πολλοῖς».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει: «Καί ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις καί ἐνέργεια μία οὔσα καί ἀπλή καί ἀμερῆς καί ἀγαθοειδῶς ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη καί τοῖς πᾶσι τά τῆς οἰκείας φύσεως συστατικά νέμουσα μένει ἀπλή, πληθυνομένη μέν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως καί τά μεριστά πρός τήν ἑαυτῆς ἀπλότητα συνάγουσα καί ἐπιστρέφουσα -πάντα γάρ αὐτῆς ἐφίεται καί ἐν αὐτῇ ἔχει τήν ὑπαρξιν-, καί αὐτή τοῖς πᾶσι τό εἶναι καθῶς ἔχει φύσεως μεταδίδωσι»²³.

Αὐτή ἡ ἔκφραση ὅτι ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ «μερίζεται ἀμερίστως» σέ πολλούς, συναντᾶται στόν ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο²⁴ καί στόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ²⁵.

¹⁹ Α' Κορ. ι', 16

²⁰ Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης, πρῶτος Τόμος, Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», Ἀθήναι 1956, σελ. 339

²¹ Α' Κορ. ι', 18-21

²² Α' Κορ. ια', 23-30

²³ Ἰω. Δαμασκηνοῦ Ἔργα 1, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 136

²⁴ Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν 19-B, Ἔκδόσεις Γρηγόριος Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη 1988, σελ.

“Όλοι οι θεούμενοι μετέχουν τῆς θείας Χάριτος, χωρίς ἡ θεία Χάρη νά μερίζεται, ἀφοῦ ὅλοι οἱ θεούμενοι μετέχουν ὅλης τῆς θείας Χάριτος, κατά βαθμούς, καί δέν μετέχουν μόνον ἑνός μέρους αὐτῆς. Ὅμως, ἡ διαφορά μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ὅτι στήν Παλαιά Διαθήκη οἱ θεούμενοι μετέχουν τῆς θείας Χάριτος καί ἡ θεία Χάρη «μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς καί πολλαπλασιάζεται ἀπολλαπλασιάστως ἐν πολλοῖς», ἐνῶ στήν Καινή Διαθήκη οἱ θεούμενοι μετέχουν τοῦ τεθεωμένου Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖο «μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς καί πολλαπλασιάζεται ἀπολλαπλασιάστως ἐν πολλοῖς», γιατί μετά τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ καί τό Σῶμα Του καθίσταται πηγή τῆς ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Αὐτό τό σημεῖο δείχνει τήν ἐνότητα καί τήν διαφορά μεταξύ Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, ἀλλά καί μεταξύ Προφητῶν καί Ἀποστόλων. Αὐτό εἶναι τό μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς.

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, ἔχοντας ὑπ’ ὄψη του αὐτήν τήν πατερική διδασκαλία κάνει λόγο γιά τό πῶς οἱ θεόπτες στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη μετέχουν τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καί πῶς διαφοροποιεῖται τό μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς καί τό μυστήριον τῆς θείας Λειτουργίας ἀπό τήν θεοπτία τῶν Προφητῶν. Ἔλεγε:

«Τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἔρχεται ὁ Χριστός ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὅπως οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι παροῦσες στόν κόσμον, καί ἐκεῖνος πού ἔχει κοινωνία τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καταλαβαίνει ὅτι ὁ Θεός μέσα στίς ἐνέργειές Του μερίζεται ἀμερίστως καί πολλαπλασιάζεται ἀπολλαπλασιάστως, δηλαδή, ἔτσι ὁ καθένας πού ἔχει κοινωνία μέ τόν Θεό, δέν ἔχει ἕνα κομμάτι τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός ὅλος εἶναι παρών σέ κάθε ἄνθρωπον καί εἶναι πανταχοῦ παρών σ’ ὅλον τόν κόσμον.

Καί μέ τήν Πεντηκοστή ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, πλέον, ἐπανέρχεται στήν Ἐκκλησία καί εἶναι ἡμέρα τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ τώρα μερίζεται ἀμερίστως καί ὀλόκληρος ὁ Χριστός, μέ τήν ἀνθρώπινή Του φύση, βρίσκεται σέ κάθε πιστό.

Καί αὕτη εἶναι ἡ Ἐκκλησία, πού ὁ κάθε πιστός εἶναι ναός, ὄχι μόνο ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά καί Σῶμα Χριστοῦ, ἔχοντας μέσα του ὀλόκληρον τόν Χριστό δηλαδή. Καί εἶναι ὁ καινούριος τρόπος παρουσίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ μέσα στόν κόσμον. Γι’ αὐτό καί θεωρεῖται καί ἡ ἡμέρα ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἡ Πεντηκοστή. Σέ αὐτή τήν ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς μετέχουν ὅλοι ὅσοι φθάνουν στήν θέωση. Καί ἔχουμε παραδείγματα στήν ἴδια τήν Ἁγία Γραφή, ὅλοι ὅσοι εἶδαν τόν Χριστό μετά τήν Ἀνάσταση καί αὐτοί πού εἶδαν τόν Χριστό μετά τήν Πεντηκοστή, μέχρι σήμερα»²⁶.

Ἐπίσης, ἔλεγε:

²⁵ Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἔργα 4, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 400

²⁶ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου, Ἐμπειρική Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατά τίς προφορικές παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, τόμος Β΄, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 2011, σελ. 256

«Τό μυστήριο τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο, ὅπως περιγράφεται ἀπό τούς Πατέρες, εἶναι ὅτι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς· μερίζεται στόν καθένα, ἀλλά ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς. Σημαίνει ὅτι μερίζεται ὅπως εἶναι ὁ Ἄρτος τῆς θείας Εὐχαριστίας. Λέμε "ὁ μελιζόμενος καί μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καί μηδέποτε δαπανώμενος" κτλ. Εἶναι ἀκριβῶς τό ἴδιο πράγμα. Αὐτό πού γίνεται στήν θεία Εὐχαριστία, ὅσον ἀφορᾷ τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἀκριβῶς αὐτό πού γίνεται καί στήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, δηλαδή. Μερίζεται, ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς.

Ὅποτε, ὅταν ἓνας θεούμενος ἔχη κοινωνία μέ τήν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, δέν ἔχει ἓνα κομμάτι τοῦ Θεοῦ μέσα του, ὡσάν ὁ Θεός νά μπορῇ νά κομματιάζεται δηλαδή, γιά νά ἔχουμε ὁ καθένας μας ἓνα μέρος τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ Θεός δέν μερίζεται. Ἀλλά παρά ταῦτα, μερίζεται-πολλαπλασιάζεται, ἀλλά χωρίς νά πολλαπλασιάζεται.

Αὐτές οἱ ἀντιθέσεις δέν εἶναι σχῆμα λόγου. Εἶναι τό μυστήριο τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στόν κόσμο. Ὁ Θεός ὀλόκληρος εἶναι πανταχοῦ παρών, σέ κάθε τι, παντοῦ, χωρίς νά διαιρῆται, καί διαιρεῖται ἀδιαιρέτως. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο. Αὐτός ὁ τρόπος τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στόν κόσμο, κυρίως στους θεούμενους, γιά πρώτη φορά ἀρχίζει ἀπό τήν Ἀνάληψη καί τήν Πεντηκοστή.

Ὅποτε, ὅταν ἐπανέρχεται ὁ Χριστός στήν Ἐκκλησία ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι τήν Πεντηκοστή, ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, πλέον, μετέχει αὐτῆς τῆς ιδιότητος νά μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς καί γι' αὐτόν τόν λόγο στήν θεία Εὐχαριστία, ὅταν κοινωνᾶμε, δέν παίρνουμε ὁ ἓνας τό δάκτυλο, ὁ ἄλλος τό ποδαράκι καί ὁ ἄλλος τήν μύτη καί τό αὐτί κλπ., ἀλλά στήν θεία Εὐχαριστία καθένας παίρνει ὀλόκληρο τόν Χριστό μέσα του.

Αὐτό εἶναι τό μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς καί γι' αὐτόν τόν λόγο θεωρεῖται ἡ Πεντηκοστή τά γενέθλια τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτή εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Πεντηκοστῆς πού γεννιέται, ἐνῶ ὑπῆρχε Ἐκκλησία στήν Παλαιά Διαθήκη. Διότι ἡ Ἐκκλησία, ἡ κατ' ἐξοχήν Ἐκκλησία, εἶναι ἡ ἄκτιστη, εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἄκτιστη μονή στήν ὁποία μένει ὁ Θεός καί στήν ὁποία πρέπει καί ἐμεῖς νά μένουμε δηλαδή, ἡ ὁποία μονή πολλαπλασιάζεται κ.ο.κ. Καί γι' αὐτό ὑπάρχουν πολλές μονές, ὅπως λέει ὁ Χριστός στήν Καινή Διαθήκη. Ὑπάρχει μία μονή, ἀλλά πολλές μονές. Γιατί; Διότι μερίζεται ἀμερίστως ἐν μεριστοῖς. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς»²⁷.

Αὐτό πού γίνεται γιά τό Σῶμα γίνεται καί τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος γράφει: «Καί λαβών τό ποτήριον καί εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τό αἷμά μου τό τῆς καινῆς διαθήκης τό περί πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»²⁸. Ὁ Εὐαγγελιστής Μάρκος γράφει: «Καί λαβών τό ποτήριον εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς. καί ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες. καί εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτο ἐστι τό αἷμά μου τό τῆς καινῆς διαθήκης τό περί πολλῶν ἐκχυνόμενον»²⁹.

²⁷ Ἐνθ. ἀν. σελ. 257-258

²⁸ Ματθ. κστ', 27-28

²⁹ Μάρκ. ιδ', 23-24

Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς: «Ὡσαύτως καί τό ποτήριον μετά τό δειπνήσαι λέγων· τοῦτο τό ποτήριον ἡ καινή διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον»³⁰. Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς τό παραδίδει ὡς ἐξῆς: «Ὡσαύτως καί τό ποτήριον μετά τό δειπνήσαι λέγων· τοῦτο τό ποτήριον ἡ καινή διαθήκη ἐστίν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι»³¹. Στήν θεία Λειτουργία πού ἐπιτελοῦμε ἡ συγκεκριμένη φράση παραδίδεται ὡς ἐξῆς: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τό αἷμα μου τό τῆς Καινῆς Διαθήκης, τό ὑπέρ ὑμῶν καί πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν».

Καί ἀπό αὐτό ἐξάγεται ὅτι ὑφίσταται ἐνότητα καί διαφορά μεταξύ Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης. Στήν Παλαιά Διαθήκη ἔγινε ἔκχυση αἵματος ζῶων ὅταν ὁ Μωϋσῆς παρέδωκε τόν νόμο καί μέ αὐτό τό αἷμα ἐράντισαν τίς πλάκες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ στήν Καινή Διαθήκη, ἡ νέα διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ σφραγίζεται μέ τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλωστε, ἡ διαφορά μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς πρός τήν θυσία ἀναλύεται ἀπό τόν Ἀπόστολο Παῦλο στήν πρός Ἑβραίους Ἐπιστολή, δείχνοντας τήν ἀνωτερότητα καί μοναδικότητα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ στόν Γολγοθᾶ, πού κατήργησε τίς θυσίες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλά καί συνδέοντας τήν νέα αὐτήν διαθήκη μέ τήν διαθήκη πού συνάπτει ὁ Θεός μέσα στήν καρδιά τοῦ νέου λαοῦ Του³².

Στόν Μυστικό Δεῖπνο ἔχουμε αὐτό τό μεγάλο γεγονός. Δηλαδή, ὁ Κύριος τῆς Δόξας, ὁ Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος πού παρουσιαζόταν στούς Προφῆτες καί τούς δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στήν φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, στόν Ἰακώβ, στό Χωρήβ μέ τήν βάτο, στό Σινᾶ, ὅπου παρέδωκε τόν νόμο, Αὐτός ὁ Ἴδιος, ἀλλά τώρα Σεσαρκωμένος Λόγος παραδίδει στούς Μαθητές Του τό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή παραδίδει τό Σῶμα Του καί τό Αἷμα Του, ἀφοῦ καί τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ γίνεται πηγὴ τῆς ἀκτίστου Χάριτος. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς. Ἔτσι, ὁ Μυστικός Δεῖπνος εἶναι ἡ ἐνότητα μεταξύ Προφητῶν καί Ἀποστόλων, μεταξύ Ἀσάρκου καί Σεσαρκωμένου Λόγου. Αὐτός ἐνώνει τόν ἀρχαῖο Ἰσραήλ μέ τόν νέο Ἰσραήλ τῆς Χάριτος, μέ τό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Τελικά, ἡ ταύτιση τοῦ Κυρίου τῆς Δόξης μέ τόν Ἄσαρκο Λόγο πού ἀποτελεῖ τήν βάση τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ ταύτιση τοῦ Ἀσάρκου Λόγου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέ τόν Σεσαρκωμένο Λόγο τῆς Καινῆς Διαθήκης, πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς Σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, καί ἡ διδασκαλία ὅτι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι πηγὴ ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ βάση τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως³³.

³⁰ Λουκ. κβ', 20

³¹ Α' Κορ. ια', 25

³² Ἐβρ. θ' - ι'

³³ Andrew Sopko, Prophet of Roman Othodoxy, The Theology of John Romanides, Synaxis Press, Canada 2017, σελ. 264-267

4. Ἡ μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καί Αἷμα τοῦ Χριστοῦ

Ἡ ἐπανάληψη τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ «Λάβετε φάγετε», «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», κατά τήν θεία Λειτουργία, δέν συνιστοῦν μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα Χριστοῦ αὐτομάτως μέ τούς λόγους αὐτούς, ἀλλά εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐπίκληση στόν Πατέρα, πρός τόν Ὅποιο ἀπευθύνεται ἡ εὐχαριστιακή ἀναφορά, νά ἀποστείλῃ τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὥστε νά μεταβληθοῦν ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ.

Αὐτό τό γεγονός ἀπετέλεσε ἀφορμή γιά μεγάλη συζήτηση μεταξύ Ὁρθοδόξων καί Λατίνων, κυρίως κατά τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, μετά τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως στους Ὀθωμανούς. Οἱ Λατίνοι δίνουν σημασία στους ἰδρυτικούς λόγους τοῦ Χριστοῦ, κατά τό Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐνῶ οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπιμένουν στήν ἐπίκληση «μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ».

Ἡ μελέτη τοῦ θέματος αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι σέ ὅλη τήν κοινή παράδοση Ἀνατολῆς καί Δύσεως πρό τοῦ σχίσματος ἡ χρονική στιγμή τῆς ἐπίκλησης τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στά ἅγια καί τίμια δῶρα εἶναι ἡ στιγμή τοῦ καθαγιασμοῦ τους.

Βέβαια, ἀπό τόν 4^ο αἰῶνα μ.Χ. στήν Δύση διατυπώθηκαν μερικές ἀπόψεις γιά τόν καθαγιασμό τῶν τιμίων δώρων μέ τήν ἐκφώνηση τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ Μυστηρίου καί ὄχι μέ τήν εὐχή τῆς ἐπικλήσεως, ἀλλά ἡ ἀποδοχή τῶν μεμονωμένων αὐτῶν ἀπόψεων σταθεροποιήθηκε μεταξύ τοῦ 9^{ου} καί τοῦ 11^{ου} αἰῶνος μέ τήν ὑποστήριξη τῶν σχολαστικῶν θεολόγων, πού σημαίνει ὅτι ἐπιβλήθηκε ἡ λατινοφραγκική παράδοση πάνω στήν ὀρθόδοξη παράδοση καί θεολογία.

Ἀντίθετα μέ τήν λατινοφραγκική σχολαστική αὐτήν παράδοση, οἱ Ὁρθόδοξοι Πατέρες, ὅπως ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός καί ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης προσέφεραν συγκροτημένες καί ἐπαρκεῖς μαρτυρίες πού βασιζονται στήν ἀδιάκοπη καί μακραίωνη παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ μεταβολή τῶν Τιμίων Δώρων γίνεται κατά τήν ἐπίκληση στόν Πατέρα νά ἀποστείλῃ τό Ἅγιον Πνεῦμα καί νά μεταβάλῃ τόν ἄρτον καί τόν οἶνον σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ.

Ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης ἀντιμετώπισε τό θέμα αὐτό, συνεχίζοντας τίς θέσεις τῶν δύο προαναφερθέντων (ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα, ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ) ὅτι ἡ ἰδρυτική πράξη τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι ἡ ἐντολή τοῦ Χριστοῦ στους Μαθητές Του «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν», πού ἔδωσε ἐφ' ἅπαξ στους Ἀποστόλους καί τούς διαδόχους τους τήν δυνατότητα νά τελοῦν τό Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ ὁποία «καθίσταται ἐνεργή μόνον μέ τήν ἐπικλητική τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εὐχή».

Ἄλλωστε, ὁ Χριστός πού παρέδωκε τό Μυστήριον «δέν ἀρκέστηκε μόνον στους λόγους Του, ἀλλά ἀφοῦ ἔλαβε τόν ἄρτο ἀνέβλεψε στόν οὐρανό καί ἀφοῦ εὐχαρίστησε τόν Πατέρα ἐτεμάχισε τόν ἄρτο καί ἔδωσε στους μαθητές, γιά νά δείξῃ ὅτι, μολονότι ὁ ἴδιος ὁ Θεός δέν ἔχει ἀνάγκη εὐχῶν, ἡ δύναμη καί ἐνέργεια τῆς Τριάδος εἶναι μία».

Ἐπομένως, δέν ἔχει σημασία μόνον ἡ ἀπλή ἀπαγγελία τῶν ἰδρυτικῶν λόγων, «ἀλλά τό ὅτι ὁ Ἱερεὺς ἀπαγγέλλει τούς λόγους αὐτούς ἔχοντας τό Χάρισμα, τήν Χάρη τῆς Ἱερωσύνης». Γράφει ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης: «Ὡστε οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλά Θεός ἐστιν ὁ διά τοῦ Ἱερέως ἐνεργῶν, ἐπικαλουμένου τήν Χάριν τοῦ Πνεύματος, καί ὅπερ ἄν εἶπη ὁ Ἱερεὺς, ἐνεργόν ἐστι τῆ τῆς ἱερωσύνης δυνάμει. Αὕτη δέ Θεοῦ ἐστι δύναμις ἣν οὐ πᾶς κέκτηται πιστός, ἀλλ' ὁ τήν χειροτονίαν τοῦ ἱερέως μόνος δεξάμενος καί πᾶσα εὐχή αὐτοῦ τελειοποιός θεία χάριτι»³⁴.

Συνέχεια αὐτοῦ τοῦ θέματος εἶναι ὅτι στήν Ὁρθόδοξη θεολογία κάνουμε λόγο γιά μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ ἀπό τό Ἅγιον Πνεῦμα, «μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ», γιατί δέν εἰσερχόμαστε ἀλαζονικά γιά νά ἐρμηνεύσουμε «τό πῶς» γίνεται ὁ ἁγιασμός.

Ἀντίθετα, ἡ σχολαστική θεολογία τῶν Φραγκολατίνων ἐπινόησε τόν ὄρο «μετουσίωση» μέ τόν ὁποῖο ἀντικατέστησε τήν λέξη «μεταβολή». Πρόκειται γιά ἐπιρροή τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὅλα τά πράγματα ἔχουν ὕλη πού εἶναι ὁρατή καί εἶδος πού εἶναι ἀόρατο. Τό εἶδος δίνει τήν μορφή στά πράγματα. Ἔτσι, οἱ σχολαστικοί θεολόγοι ἐρμήνευσαν ὅτι κατά τήν μεταβολή «μεταποιεῖται» τό εἶδος, δηλαδή ἡ ἀόρατη οὐσία, ἐνῶ ἡ ὕλη μένει ὡς ἔχει. Αὐτό σημαίνει ὅτι στήν θεία Λειτουργία μέ τήν ἐπίκληση τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ εἶναι ψωμί καί κρασί, ἐνῶ εἶναι Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ, κατά τήν οὐσία, ἐξ οὗ καί ὁ ὄρος «μετουσίωση»³⁵.

Πρόκειται γιά φιλοσοφικοποίηση τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, πράγμα πού ἀποφεύγεται ἀπό τήν ὀρθόδοξη πατερική παράδοση, ἐπειδή ἡ γνώση τοῦ Μυστηρίου, ὅσο εἶναι δυνατόν, γίνεται μέ τήν ἐμπειρία διά τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ καί τῆς θεώσεως.

Γιά παράδειγμα, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει: «Σῶμα ἐστιν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι, τό ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτό τό σῶμα τό ἀναληφθέν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτός ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καί αἷμα Θεοῦ. Εἰ δέ τόν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διά Πνεύματος Ἁγίου, ὡσπερ καί ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου διά Πνεύματος Ἁγίου ἐαυτῶ καί ἐν ἐαυτῶ ὁ κύριος σάρκα ὑπεστήσατο· καί πλέον οὐδέν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθής καί ἐνεργῆς ἐστι καί παντοδύναμος, ὁ δέ τρόπος ἀνεξερεύνητος».

³⁴ Ἐπισκόπου Διονυσίου Κ. Κυράτσου, Μητροπολίτου Δράμας, Ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης καί ἡ Δύση, ἡ λατινική Ἐκκλησία καί οἱ καινοτομίες της, Θεσσαλονίκη (Πατριαρχικά κείμενα Καρμύρη), 1993, σελ. 89-95

³⁵ Νίκου Α. Ματσούκα, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β', ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 486-487

Στήν συνέχεια γράφει ὅτι ὅπως τό ψωμί μέ τήν βρώση καί τό κρασί καί τό νερό μέ τήν πόση, μέ τρόπο φυσικό μεταβάλλονται σέ σῶμα καί αἷμα αὐτοῦ πού τρώγει καί πίνει καί δέν γίνονται ἄλλο σῶμα κοντά στό προηγούμενο σῶμα «οὕτως ὁ τῆς παραδόσεως ἄρτος, οἶνος τε καί ὕδωρ διά τῆς ἐπικλήσεως καί ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιεῖται εἰς τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί αἷμα, καί οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἐν καί τό αὐτό».

Ἀκολουθῶς γράφει ὅτι αὐτό τό σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ γίνεται σέ ἄφεση ἁμαρτιῶν σέ αὐτούς πού μεταλαμβάνουν ἄξια, ἐνῶ σέ ὄσους μεταλαμβάνουν ἀνάξια συντελοῦν στήν κόλαση καί τιμωρία, ὅπως συμβαίνει μέ τόν θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος δέν εἶναι τύπος τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, «ἀλλ' αὐτό τό σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον». Καί συνιστᾶ νά τό τηρήσουμε «πάση καθαρότητι, ψυχικῇ τε καί σωματικῇ· διπλοῦν γάρ ἐστι». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ κοινωνία τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θέμα ἐμπειρίας, ἀνάλογα μέ τήν βίωση τοῦ ἱεροῦ ἡσυχασμοῦ³⁶.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή του γράφει: «Δοκιμαζέτω δέ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καί οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καί ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γάρ ἐσθίων καί πίνων ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καί πίνει, μή διακρίνων τό σῶμα τοῦ Κυρίου. διά τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καί ἄρρωστοὶ καί κοιμῶνται ἱκανοί»³⁷. Αὐτό τό «μή διακρίνων τό σῶμα τοῦ Κυρίου», μή ἔχοντας ἐμπειρία νά διακρίνης τό κτιστό ἀπό τό ἄκτιστο, συνιστᾶ τό ἀνάξιο τῆς μεταλήψεως.

Βέβαια, ὁ Μυστικός Δεῖπνος, ὅπως παρουσιάζεται ἀπό τούς τέσσερις Εὐαγγελιστές, πρέπει νά συνεξετάζεται μέ τήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στό Θαβώρ πού προηγήθηκε, καί τήν προσευχή τοῦ Χριστοῦ στήν Γεθσημανῆ πού ἀκολούθησε, ἀλλά αὐτό εἶναι ἀντικείμενο ἄλλης μελέτης.

Τό συμπέρασμα αὐτῆς τῆς σύντομης εἰσηγήσεως εἶναι ὅτι ὁ Μυστικός Δεῖπνος πού παρέδωκε ὁ Χριστός στούς Μαθητές Του στό ἀνώγειο τήν Μεγάλη Πέμπτη εἶναι Πασχάλιο Δεῖπνο, εἶναι τό Πάσχα τό καινὸ καί μυστικό, τό αἰώνιο Πάσχα, εἶναι μετάβαση ἀπό τόν θάνατο πρὸς τήν ζωή, πού προϋποθέτει τήν σταύρωση τοῦ ἀνθρώπου πού μετέχει σέ αὐτό. Ὁ Μυστικός Δεῖπνος, δηλαδή ἡ θεία Εὐχαριστία, δέν εἶναι ἀνεξάρτητος μέ τήν βρώση καί πόση τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καί μέ τήν μέθεξη τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καί θεοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι, τό μυστήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἔχει σχέση μέ τό μυστήριον τῆς μυστικῆς ἱερουργίας διά τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τόν ἅγιον Διονύσιον τόν Ἀρεοπαγίτη: «Οὗτος ἐστὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας σκοπός, ἢ πρὸς Θεόν ἡμῶν, ὡς ἐφικτόν,

³⁶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδ. ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 370

³⁷ Α' Κορ. ια', 28-30

ἀφομοίωσίς τε καί ἔνωσις. Ταύτης δέ, ὡς τά θεῖα διδάσκει Λόγια, ταῖς τῶν σεβασμιωτάτων ἐντολῶν ἀγαπήσει καὶ ἱεουργίαις μόνως τευξόμεθα³⁸.

Καί μία ἀπό τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ εἶναι νά τελοῦμε τόν Μυστικό Δεῖπνο καί νά κοινωνοῦμε τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματός Του: «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν»³⁹.

Μάιος 2023

---

³⁸ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καί ἀσκητικῶν, Πατερικά Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 346

³⁹ Λουκ. κβ', 16